

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.16>

Смирнов Максим Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-4563-5902

ПОРЯДОК СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ

THE PROCEDURE FOR UKRAINE'S COOPERATION WITH THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

У статті досліджуються передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та Римським статутим Міжнародного кримінального суду форми та процедури співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом.

Обґрунтовується твердження, що після ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, з метою усунення правових перешкод та створення належних умов для повноцінного співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом на постійній основі необхідним є гармонізація національного законодавства України до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка повинна мати комплексний характер та супроводжуватись відповідними змінами до матеріального та процесуального права.

Наголошується, що в основі діяльності Міжнародного кримінального суду лежить принцип комплементарності, відповідно до якого Міжнародний кримінальний суд не замінює національні судові органи, а лише доповнює національну систему кримінального правосуддя.

Доводиться теза, що основна функціональна спрямованість діяльності Міжнародного кримінального суду – це підсилення національної спроможності України щодо здійснення розслідування, судового розгляду найтяжчих міжнародних злочинів та виконання рішень Міжнародного кримінального суду.

Звертається увага, на те що співробітництво центральних органів України з Міжнародним кримінальним судом здійснюється у порядку та з урахуванням особливостей, передбачених розділом IX² КПК «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом». Норми цього розділу детально регламентують порядок та особливості взаємодії правоохоронних та судових органів України з Міжнародним кримінальним судом у питаннях здійснення розслідування, судового розгляду та виконання рішень Міжнародного кримінального суду.

Зазначаються конкретні форми та процедури співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. Доводиться теза, що форми та процедури співробітництва є різними але взаємопов'язаними поняттями.

Ключові слова: кримінальний процесуальний кодекс, Римський статут, ратифікація, міжнародний кримінальний суд, особливості співробітництва, принцип комплементарності, форми співробітництва, процедури співробітництва.

The article explores the forms and procedures of Ukraine's cooperation with the International criminal court as provided by the Criminal procedure code of Ukraine and the Rome Statute of the International criminal court.

It substantiates the argument that following Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International criminal court, harmonization of Ukraine's national legislation with the provisions of the Rome Statute of the International criminal court is necessary to remove legal barriers and create suitable conditions for full-fledged cooperation between Ukraine and International criminal court on a permanent basis. This harmonization should be comprehensive and accompanied by corresponding changes to substantive and procedural law.

It is emphasized that the International criminal court operates on the principle of complementarity, whereby the International criminal court does not replace national judicial bodies but rather supplements the national criminal justice system. The thesis is put forth that the main functional orientation of the International criminal court activities is to enhance Ukraine's national capacity to investigate and prosecute the most serious international crimes and to implement International criminal court rulings.

Attention is drawn to the fact that the cooperation of Ukraine's central authorities with the International criminal court is conducted in accordance with and taking into account the specific features outlined in Chapter IX² of the Criminal procedure code, «Special features of cooperation with the International criminal court». The provisions of this chapter detail the procedures and specifics of interaction between Ukrainian law enforcement and judicial authorities with the International criminal court regarding investigations, prosecutions, and the enforcement of International criminal court decisions.

Specific forms and procedures of Ukraine's cooperation with the ICC are outlined. The thesis is supported that these forms and procedures are distinct yet interrelated concepts.

Key words: *criminal procedure code, Rome statute, ratification, International criminal court, features of cooperation, complementarity principle, forms of cooperation, cooperation procedures.*

Постановка проблеми. Після повномасштабного військового вторгнення країни-агресора в Україну, 3 травня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. КПК доповнився новим розділом IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», яким передбачається обсяг і процесуальний порядок такого співробітництва. Проте цілком логічним було б появлення таких змін в КПК лише після ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (англ. *Rome Statute of the International Criminal Court*, далі – Римський статут) [1].

Згодом, з метою виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, а також внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності для України Римським статутом, 15 серпня 2024 року Президент України подав до Верховної Ради України проект Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (реєстр. № 0285 від 15.08.2024 р.).

21 серпня 2024 року Римський статут було ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» (№ 3909-IX від 21.08.2024 р.).

Після ратифікації Україною Римського статуту, з метою усунення правових перешкод та створення належних умов для повноцінного співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом (англ. *International Criminal Court*, далі – МКС) на постійній основі необхідним є гармонізація національного законодавства України до положень Римського статуту, яка повинна мати комплексний характер та супроводжуватись відповідними змінами до матеріального та процесуального права.

Крім того, відповідно до ст. 88 Римського статуту, *держави забезпечують наявність процедур, передбачених їх національним законодавством, для всіх форм співробітництва, зазначених у ч. 9 «Міжнародне співробітництво та судова допомога» Римського статуту.* Отже, національне кримінальне процесуальне законодавство в час-

тині форм та процедур співробітництва з МКС обов'язково має бути приведено у відповідність до норм Римського статуту.

Стан дослідження. Окремі аспекти цієї комплексної проблеми досліджували такі вчені, як: Ю. Аносова, В. Антипенко, М. Антонович, О. Базов, Н. Боднар, М. Буроменський, В. Буткевич, В. Ведькал, О. Виноградова, Р. Волинець, І. Гловюк, В. Гутник, М. Гнатівський, О. Дроздов, Н. Дрьоміна, О. Задорожній, К. Задоя, Н. Зелінська, У. Коруц, О. Кучер, М. Пашковський, С. Перець, В. Пилипенко, В. Попович, В. Попко, А. Підгородинська, Т. Рибалко, М. Селівон, Т. Сироїд, О. Червякова, О. Чернецька, Є. Щербань, К. Юртаєва, Я. Яворський та інші. Однак поза їх увагою залишилося питання визначення КПК конкретних форм та процедур співробітництва України з МКС, а також їх співвідношення з Римським статутом.

Мета дослідження полягає у необхідності дослідити форми та процедури співробітництва України з МКС відповідно до КПК та Римського статуту за допомогою яких можливо притягти до кримінальної відповідальності та покарати осіб, які вчинили найтяжчі міжнародні злочини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із загальновизнаних принципів і норм міжнародного права є принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (*«pacta sunt servanda»*). Обов'язок співробітництва з МКС є незаперечним для держав, які є учасниками Римського статуту і внаслідок цього мають перед МКС зобов'язання всебічно з ним співпрацювати. МКС у своїй діяльності покладається на співробітництво держав від виконання прохання про надання допомоги і до передачі особи МКС. Крім того, повністю залежним функціонування МКС від співробітництва з державами робить компліментарний характер його юрисдикції.

Ч. 9 Римського статуту, яка має назву «Міжнародне співробітництво та судова допомога» містить ст. 86 («Загальне зобов'язання співробітничати»), яка передбачає, що держави відповідно до положень Римського статуту всебічно співробітничать із МКС у проведенні ним розслідування злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС і здійсненні кримінального переслідування за ці злочини. З цим положенням узгоджується ч. 1 ст. 617 КПК, в який зазначається, що співро-

бітництво з МКС здійснюється з метою сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під його юрисдикцію, шляхом вжиття необхідних заходів на прохання МКС про співробітництво, в тому числі прохання про надання допомоги, про тимчасовий арешт, про арешт і передачу особи, а також інші прохання, які можуть направлятися відповідно до Римського статуту. Словосполучення «сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб» говорить про те, що пріоритет кримінального переслідування за найтяжчі злочини належить саме державам, а МКС лише доповнює повноваження держав у їх діяльності.

Важливо розуміти, що в основі діяльності МКС лежить принцип *комплементарності* (англ. «complementary», фран. «complementaire»). Він передбачений ст. 1 Римського статуту де йдеться про те, що МКС «доповнює національні системи кримінального правосуддя» та пронизує всю систему статей Римського статуту, знаходячи своє відображення у преамбулі та ст. 1. МКС не замінює національні судові органи, не має повноважень національних судів, не виключає їх юрисдикції, а лише доповнює національні системи кримінального правосуддя [2, с. 227-231]. Обов'язком кожної держави є здійснення її кримінальної юрисдикції стосовно осіб, які несуть відповідальність за вчинення найтяжчих міжнародних злочинів.

Отже, основна функціональна спрямованість діяльності МКС – це *підсилення національної спроможності України щодо здійснення розслідування, судового розгляду найтяжчих міжнародних злочинів та виконання рішень МКС*.

Відповідно до ч. 2 ст. 617 КПК співробітництво між Україною та МКС здійснюється у порядку, визначеному КПК та Римським статутом, з урахуванням особливостей, передбачених розділом IX² КПК.

Слід зазначити, що під час співробітництва з МКС застосовуються, як норми розділу IX² КПК, так і норми розділу IX КПК. Розділ IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» регламентує загальні положення, порядок та особливості міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Що стосується правового регулювання співробітництва з МКС, то слід зазначити, що КПК доволі поверхнево підійшов до цього питання в зазначеному розділі. Термін «міжнародна судова установа» згадується в ньому лише в п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК, п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК, п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК, ч. 1 ст. 543 КПК, ст. 614 КПК.

Таке фрагментарне згадування про можливість співробітництва з міжнародними судовими установами не можна назвати належними правовими підставами для співробітництва України з МКС або принаймні підставами для співробітництва, яке передбачає ч. 9 Римського статуту. Тому з метою створення нормативно-правового підґрунтя для здійснення співробітництва з МКС на належному рівні, КПК був доповнений розділом IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом».

На необхідність звертати увагу на особливості, визначені розділом IX² КПК під час співробітництва з МКС наголошується у відповідному наказі Генерального прокурора України, зокрема, під час співробітництва з МКС самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора, прокуратурам усіх рівнів необхідно урахувати особливості, визначені розділом IX² КПК щодо: юрисдикції МКС, яка поширюється на таке співробітництво, з огляду на примітку до розділу IX² КПК; порядку та строків виконання прохань МКС про надання допомоги, які стосуються проведення процесуальних дій, передбачених ст. 558 КПК України, з урахуванням особливостей, визначених ст. 562 КПК та Римським статутом; конфіденційності виконання прохань МКС про співробітництво та нерозголошення відомостей і будь-яких документів, що додаються до таких прохань; захисту відомостей, що стосуються національної безпеки України; забезпечення прав особи, стосовно якої надійшло прохання МКС про співробітництво; здійснення затримання осіб, які розшукуються МКС або щодо яких надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт чи про арешт і передачу, застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на прохання МКС про тимчасовий арешт та виконання такого прохання, а також тимчасового звільнення особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [3].

Отже, норми розділу IX² КПК детально регламентують порядок та особливості взаємодії правоохоронних та судових органів України з МКС у питаннях здійснення розслідування, судового розгляду та виконання рішень МКС та серед іншого, передбачають: центральні органи України щодо співробітництва з МКС; виконання МКС функцій на території України; надання допомоги МКС шляхом проведення процесуальних дій на території України; отримання допомоги від МКС шляхом проведення процесуальних дій; тимчасова передача особи до МКС для проведення процесуальних дій;

передання кримінального провадження до МКС; перейняти кримінального провадження від МКС щодо злочинів проти відправлення ним правосуддя; затримання на прохання МКС; тимчасовий арешт на прохання МКС; арешт і передача на прохання МКС; тимчасове звільнення особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; передача особи до МКС у спрощеному порядку; організація передачі особи до МКС; транзитне перевезення особи, яка передається до МКС; виконання рішень МКС; консультації з МКС.

В КПК та Римському статуті передбачені різні форми та процедури співробітництва держав з МКС з метою сприяння здійсненню розслідування, кримінального переслідування, притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили найтяжчі міжнародні злочини, що підпадають під його юрисдикцію.

Слід зазначити, що *форми та процедури співробітництва є різними але взаємопов'язаними поняттями*. Відмінність між ними полягає в наступному:

Форми співробітництва з МКС – це певний вид або тип взаємодії між Україною та МКС. Форма передбачає, як саме може бути реалізоване співробітництво з МКС, тобто який вид взаємодії може бути застосований під час співробітництва України з МКС.

Прикладом форм співробітництва з МКС може бути: надання допомоги МКС; отримання допомоги від МКС; тимчасова передача особи до МКС; передання кримінального провадження до МКС; перейняти кримінального провадження від МКС; тимчасовий арешт на прохання МКС; передача особи до МКС у спрощеному порядку; виконання вироків та рішень МКС та інші.

Процедури співробітництва з МКС – це порядок або певна послідовність дій, за допомогою яких реалізується конкретна форма співробітництва України з МКС. Отже, процедура передбачає (регламентує) який саме має бути порядок або які саме повинні бути виконані дії в рамках певної форми співробітництва з МКС.

Наприклад, така форма співробітництва, як затримання на території України осіб, які розшуковуються МКС або щодо яких надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу передбачає наступну послідовність дій:

1) затримання на території України особи, яка розшукується МКС або стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, здійснюється уповноваженою службовою особою;

2) негайне інформування прокурора, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання. Повідомлення прокурору, до якого додається копія протоколу затримання, повинно містити докладну інформацію щодо підстав та мотивів затримання;

3) прокурор, отримавши повідомлення, перевіряє законність затримання особи, яка розшукується МКС або стосовно якої надійшло прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, та негайно інформує відповідну обласну прокуратуру;

4) про затримання таких осіб відповідна обласна прокуратура протягом шістдесяти годин після затримання повідомляє відповідний центральний орган України, який протягом трьох днів інформує МКС.

Така форма співробітництва, як застосування тимчасового арешту на прохання МКС передбачає:

1) отримання прохання від МКС центральним органом України;

2) звернення прокурора до слідчого судді з клопотанням про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

3) розгляд слідчим суддею клопотання про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

4) прийняття слідчим суддею рішення за результатами розгляду клопотання про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

5) невідкладне надіслання копії ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду клопотання до центрального органу України через відповідну обласну прокуратуру для подальшого інформування МКС.

Або наприклад, транзитне перевезення особи до МКС, яке передбачає: отримання прохання МКС на транзитне перевезення через Україну; надання дозволу на транзитне перевезення через Україну; транзит без дозволу у випадку повітряного перевезення; дії в разі незапланованої посадки; тримання особи під вартою.

Розділ IX² КПК передбачає такі форми співробітництва з МКС: 1) виконання МКС функцій на території України; 2) надання допомоги МКС шляхом проведення процесуальних дій на території України; 3) отримання допомоги від МКС шляхом проведення процесуальних дій; 4) тимчасова передача особи до МКС для проведення процесуальних дій; 5) передання кримінального провадження до МКС; 6) перейняти кримінального провадження від МКС щодо злочинів проти

відправлення ним правосуддя; 7) затримання на прохання МКС; 8) тимчасовий арешт на прохання МКС; 9) арешт і передача на прохання МКС; 10) тимчасове звільнення особи, до якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; 11) передача особи до МКС у спрощеному порядку; 12) організація передачі особи до МКС; 13) транзитне перевезення особи, яка передається до МКС; 14) виконання вироків та рішень МКС.

В ч. 1 ст. 617 КПК зазначається, що співробітництво з МКС здійснюється *шляхом*: вжиття необхідних заходів на прохання МКС; направлення прохання про надання допомоги; направлення прохання про тимчасовий арешт; направлення прохання про арешт і передачу особи; інших прохань, які можуть направлятися відповідно до Римського статуту.

Інші форми співробітництва передбачені ст. 93 Римського статуту, в якій зазначається, що держави-учасниці Римського статуту відповідно до положень ч. 9 Римського статуту та згідно з процедурами, передбаченими їх національним законодавством, виконують прохання МКС про надання допомоги у зв'язку зі здійсненням розслідувань або кримінального переслідування *шляхом*: 1) ідентифікації і встановлення місця перебування осіб чи предметів; 2) отримання доказів, у тому числі показань під присягою, і збирання доказів, включаючи думки експертів та висновки експертизи, необхідні МКС; 3) допиту будь-якої особи, стосовно якої здійснюється розслідування або кримінальне переслідування; 4) вручення документів, у тому числі судових документів; 5) сприяння добровільній явці осіб як свідків або експертів до МКС; 6) тимчасової передачі осіб, що тримається під вартою; 7) проведення огляду місць або об'єктів, включаючи ексгумацію та огляд поховань; 8) проведення обшуків і накладення арешту; 9) надання записів і документів, у тому числі офіційних записів і документів; 10) захисту потерпілих і свідків та збереження доказів; 11) виявлення, відслідковування і замо-

рожування або арешту доходів, майна та активів, а також знарядь злочинів з метою подальшої конфіскації без шкоди для прав bona fide третіх сторін.

Крім того, окремо зазначається можливість надання *будь-яких інших видів допомоги, не заборонених законодавством запитуваної держави*, з метою сприяння здійсненню розслідування і кримінального переслідування за злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС. Це положення повністю узгоджується зі ст. 561 КПК, відповідно до якої на території України з метою виконання запиту про міжнародну правову допомогу можуть бути проведені будь-які процесуальні дії передбачені КПК або міжнародними договорами України.

Висновки. Співробітництво центральних органів України з МКС здійснюється у порядку та з урахуванням особливостей, передбачених в першу чергу, розділом IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», норми якого детально регламентують порядок та особливості взаємодії правоохоронних та судових органів України з МКС у питаннях здійснення розслідування, судового розгляду та виконання рішень МКС.

Розділ IX² КПК обмежує предметну сферу діяльності центральних органів України лише питаннями співробітництва з МКС під час здійснення розслідування, судового розгляду та виконання рішень МКС. Повноваження та функції центральних органів України обумовлені особливою правовою природою співробітництва з МКС та поширюється виключно на співробітництво з МКС.

У контексті співробітництва України з МКС, форми та процедури співробітництва, передбачені КПК та Римським статутом, є різними але взаємопов'язаними елементами. Форми співробітництва визначають види взаємодії між державою і МКС, а процедури – це ті інструменти, за допомогою яких ці форми співробітництва реалізуються.

REFERENCES:

1. Rymyski Statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [The Rome Statute of the International Criminal Court]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
2. Smyrnov, M.I. (2022) Spivrobotnytstvo Ukrainy z Mizhnarodnym kryminalnym sudom, yak mekhanizm prytyahennia do vidpovidalnosti rosii za zlochyn ahresii proty Ukrainy [Cooperation between Ukraine and the International Criminal Court, as a mechanism for bringing Russia to justice for the crime of aggression against Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Carpathian Legal Gazette*, 6, 227-231 [in Ukrainian].
3. Nakaz Heneralnoho prokurora Ukrainy «Pro orhanizatsiiu roboty orhaniv prokuratury Ukrainy u sferi mizhnarodnoho spivrobotnytstva» [Order of the Prosecutor General of Ukraine «On the organization of the work of the prosecutor's office of Ukraine in the field of international cooperation»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#Text> [in Ukrainian].